

М. Г. Судоргін,
аспірант, Академія муніципального управління

ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ ПРІОРИТЕТІВ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ ЕКОНОМІКОЮ УКРАЇНИ

Проаналізовано основні проблеми вибору шляхів інноваційного розвитку економіки України. Вказано на стратегічні і тактичні прорахунки в системі державного управління інноваційно-інвестиційною політикою.

The main problem of choice of innovative ways of Ukraine's economy. Provided the strategic and tactical errors and mistakes in the Public administration of innovation and investment policy.

Ключові слова: державне управління, механізми, інновації, інвестиції, економіка.
Keywords: public administration, mechanisms, innovation, investment, economy.

ВСТУП

Ринкова економіка і сучасний науково-технологічний прогрес в усіх сферах виробничої та невиробничої діяльності суспільства докорінно змінюють соціальні, економічні, техніко-технологічні, організаційні та екологічні умови цього процесу, з одного боку, і визначають зрештою стабільність, конкурентоспроможність та ефективність національної економіки, життєвий рівень населення країни, його соціальне й духовне обличчя — з іншого. Водночас глобалізаційні процеси, що прискорюють темпи науково-технологічного та інноваційного прогресу і розширюють масштаби використання його результатів, як і формування загально світового конкурентного середовища, функціонування транснаціональних компаній та корпорацій, також справляють дедалі зростаючий вплив на стан, структуру й ефективність національного господарства та окремих його галузей, міжгалузевих комплексів і підкомплексів.

Прискорений економічний розвиток, структурні, техніко-технологічні та організаційно-економічні зміни, які відбуваються у виробничій діяльності, є наслідком не тільки глобалізаційних процесів, скільки результатом реалізації науково-технічних та інноваційних розробок, що уособлюють у собі новітні знання в усіх галузях науки [1, с. 3—240]. Роль і значення науково-технологічного потенціалу держави, його цілеспрямованого й ефективного розвитку та всебічного удосконалення організації і системи управління науково-дослідною діяльністю невпинно посилюються. Адаже тільки на основі цілеспрямованого використання досягнень науково-технологічного процесу та інноваційних розробок можна забезпечити стабільний і конкурентний розвиток національної економіки, прогресивні структурні, техніко-технологічні та організаційні зміни в ній, а також переведення її на модель сталого, екологічно безпечного і соціально спрямованого функціонування у довгостроковій перспективі.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Основною умовою досягнення довготривалих, позитивних темпів економічного зростання як реального сектора економіки, так і окремих підприємств є активна інноваційна та інвестиційна діяльність. Зважаючи на те, що активіза-

ція інноваційно-інвестиційної діяльності належить до системних питань макроекономічного розвитку, вирішення яких має здійснюватися, насамперед, на державному рівні, — дослідження теоретичних і практичних питань формування державної інноваційно-інвестиційної політики становить важливу проблему в сучасній науці.

Відтак, метою статті є дослідження основних напрямів здійснення інноваційного розвитку, що вимагає необхідного інвестування, в той час як стимулювання інвестиційної діяльності має розглядатися в контексті загального інноваційного вектора стратегічного розвитку держави.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Важливість інноваційного розвитку для сучасної економіки важко переоцінити. Адаже саме завдяки інноваціям має бути досягнуте економічне зростання. Проблема інноваційного розвитку присвячено багато праць, в яких досліджено суть, фактори, напрями, стратегії і методи забезпечення такого типу розвитку, визначено його вплив на розвиток держави та регіонів, окремих галузей і виробничо-господарських структур.

Провідними дослідниками згаданих напрямів є Бажал Ю.М., Воротін В.Є., Геєць В.М., Корецький М.Х., Мартиненко В.Ф., Федоренко В.Г. та інші.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Державна інноваційно-інвестиційна політика — це діяльність держави, спрямована на створення сприятливих нормативно-правових та економічних умов для інвестицій взагалі й інвестицій в інновації, стимулювання процесу формування інвестиційних умов для інноваційного розвитку, а також формування ринку інновацій та інвестицій.

Інноваційно-інвестиційна політика держави повинна бути спрямована на забезпечення зростання обсягів капіталовкладень у сферу впровадження інноваційних технологій [6; 7; 8].

Держава, використовуючи певні механізми, має забезпечити умови для формування та стимулювання розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності, насамперед, через створення позитивного інвестиційного клімату внаслідок поліпшення загального міжнародного іміджу країни.

Вплив держави має здійснюватися шляхом застосування системи організаційно-інформаційних заходів та фінансової підтримки, а саме: розробки нормативно-правової бази інноваційно-інвестиційної діяльності; розробки стратегічної програми розвитку; визначення оптимального рівня частки державної власності; формування реальних джерел фінансування науки, освіти та інших.

Важливим механізмом забезпечення інноваційно-спрямованої промислової політики є визначення пріоритетів стратегічного розвитку країни, які повинні врахувати загальне підвищення рівня науки, техніки, виробництва. Визначення пріоритетів — це лише початок, оскільки ще важливішою є розробка програм, які забезпечать їх реалізацію і передбачатимуть відповідне фінансування [2, с. 17—49].

Стратегічна програма розвитку національної економіки, спрямована на пріоритетність інноваційного розвитку, може передбачати: податкові пільги для інноваційних секторів економіки; надання їм субсидій, а, враховуючи фінансові проблеми трансформаційної економіки, не слід забувати, що всі зазначені та інші заходи повинні бути стратегічно зорієнтовані. Однак дотепер прямого стимулювання не лише інвестицій в інновації, а й капітальних інвестицій з боку держави практично не було, і саме цей момент є найбільш слабким місцем в інноваційно-інвестиційній політиці держави. У закордонній практиці для стимулювання капітальних інвестицій застосовуються переважно податкові і кредитні важелі регулювання. В Україні в 90-х роках урядом було розроблено декілька спеціальних програм, спрямованих на пошук вугільного та сталеливарного секторів, у той час як машинобудування та електроніка страждали від нестачі інвестицій. Податкові пільги та державні субсидії, що направляються державою в паливно-енергетичний та металургійний комплекси, не сприяють вирівнюванню галузевої структури економіки відповідно до критерію і нової цінності. Той факт, що ці галузі не належать державі, а перебувають у приватній власності, не дає змогу державі трансформувати прибутки цих галузей у інвестиції інноваційно-спрямованих видів діяльності. В країні склалась ситуація, коли за рахунок посиленого податкового тягаря на певні галузі економіки (харчову і легку промисловість, машинобудування) державні субсидії отримують галузі сировинного напрямку. Крім того, реструктуризації промисловості часто перешкоджає популістська позиція уряду, який, втручаючись у суперечки між акціонерами підприємств, призводив до того, що підприємства виявлялись не в змозі здійснювати програми модернізації та технологічного оновлення.

Відсутність чіткої інноваційної стратегії розвитку [3], а також збереження в програмах пріоритетного розвитку галузей третього та четвертого технологічних укладів зумовлені тим, що Україна і сьогодні потребує забезпечення інноваціями базових галузей, коли світ переходить до поглиблення розвитку інноваційно-спрямованих. Проблема також полягає й у тому, що, забезпечуючи динамічний розвиток інноваційних галузей, країна змушена паралельно впроваджувати інновації і в базові виробництва, а без чіткої стратегії інноваційно-інвестиційної діяльності цю проблему не вирішити.

Крім того, в Україні присутні чинники, які об'єктивно гальмують процеси активізації інноваційно-інвестиційної діяльності. В першу чергу, до них належить той факт, що стратегія переходу до приватної власності досить часто не передбачала як основний критерій — збереження та формування інноваційно-активних підприємств. У процесі приватизації держава повинна була надавати пріоритет тим потенційним власникам, які після придбання підприємства могли б забезпечити його динамічний інноваційний розвиток. Проте в цих умовах інвестор уникає виконання інвес-

тиційних зобов'язань. Крім того, створений приватний сектор досі не має уявлення про природу інновацій, яких він потребує. Після приватизації власник мав вирішувати питання налагодження виробництва, реструктуризації, відновлення виробничого потенціалу, в той час як, власне, періоду приватизації мало передувати початкове накопичення капіталу. Однак в Україні період накопичення капіталу співпав з періодом активної приватизації, а відтак, серед українських інвесторів початку дев'яностих років не було осіб, які здатні були б сплатити реальну вартість за об'єкти, що пропонувались для приватизації. Тому досить часто в Україні мали місце випадки використання приватизаційних схем, за якими підприємства штучно доводились до банкрутства тільки для того, щоб майбутній власник міг за безцінь придбати те чи інше підприємство. Під час цього процесу підприємства дійсно значною мірою втрачали свій потенціал та ринки збуту. В такому стані підприємства потрапляли до інвестора вже за значно нижчою ціною [4].

Оцінюючи фінансовий потенціал держави щодо забезпечення розвитку економіки та впровадження інновацій у виробництво, слід констатувати: в Україні існує протиріччя між можливостями та необхідністю здійснення інновацій як на рівні окремих підприємств, так і держави.

Як джерело фінансування з Державного бюджету України (в тому числі фінансування дефіциту) використовуються надходження від приватизації державного майна. Питомо частка цих надходжень з урахуванням усіх доходів складає дещо більше 4%. У зв'язку з проголошенням в Україні курсу на розвиток інноваційної економіки передбачалося не менше 25% коштів, отриманих від приватизації державного майна, направляти на інноваційне інвестування казенних підприємств, у яких частка державної власності сягає 50%, однак реально ці кошти не йдуть за цільовим призначенням, а покривають дефіцит бюджету.

Отже, найбільшою стратегічною помилкою держави можна вважати те, що кошти, отримані від приватизації, спрямовувались не на фінансування розвитку інноваційних проєктів або формування конкурентоспроможних виробництв, а використовувались для покриття дефіциту державного бюджету, тобто фактично "проїдалися" соціальною сферою. Необхідно також враховувати, що реально потенціал цих надходжень фактично вже вичерпано, оскільки залишилася незначна кількість неприватизованих підприємств та підприємств, що перебувають на стадії банкрутства.

Зміна форми власності призвела до того, що держава не має того обсягу фінансових ресурсів, за допомогою якого могла б реалізовувати інноваційні цілі.

У сучасних умовах кожне підприємство зацікавлене в забезпеченні конкурентних переваг за рахунок технологічного рівня виробництва продукції, а тому самостійно намагається забезпечувати динамічний його розвиток. Однак самостійно підтримувати необхідні темпи розвитку технологій більшість українських підприємств не в змозі з наступних причин:

- розрив між технологічним станом розвинених країн світу та України (окрім окремих галузей: літакобудування, суднобудування, космічні технології) є досить істотним, оскільки економіка держави, яка після розвалу СРСР дещо пододала кризові явища, знаходиться в ролі "наздоганяючої" і не має достатніх інвестиційних ресурсів, а "технологічну пірву" складно подолати навіть фінансово забезпеченої системою;

- збитковість підприємств. Самостійно забезпечити достатній рівень фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) окремо взяте підприємство не в змозі;

- більшість українських підприємств знаходяться на етапі структурної перебудови та пошуку шляхів підвищен-

ня продуктивності виробництва і поліпшення конкурентоспроможності продукції;

— підприємство є складовою частиною системи коопераційних зв'язків, а отже, не одне, а вже ряд підприємств технологічного ланцюга потребують забезпечення та узгодження інноваційного розвитку;

— конкурувати з іноземними підприємствами за умов отримання ними різноманітної допомоги з боку держави фактично неможливо — необхідна чітка стратегія ліквідації відставання в інноваційній сфері. Роль держави в розвинутих країнах світу полягає у використанні цілого ряду форм стимулювання розвитку виробництва, експорту, інноваційної діяльності. Наразі для мінімізації присутності іноземних конкурентів на внутрішньому ринку потрібна політика протекціонізму;

— існує об'єктивна проблема спрямування ринкового механізму розвитку на інноваційний шлях. Зважаючи на той факт, що ринкові відносини в Україні перебувають у стадії становлення, виникає необхідність налагодження системи відбору ефективних інноваційних проектів відповідно до загальнонаціональної стратегії [6; 7; 8].

За таких умов важливим є посилення державного регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності, формування державної політики у цій сфері. До такого висновку підводять і вивчення досвіду розвинутих країн (США, Японії, Німеччини, Великої Британії, Франції), які розвиваються, перш за все, на основі активізації інноваційної діяльності. Саме в цих країнах намічається радикальний перехід від традиційної до інноваційної науково-технічної політики. Все це свідчить про необхідність розробки комплексних заходів переходу до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку, які доцільно гармонізувати з державною інноваційно-інвестиційною політикою.

Розробка та затвердження як соціально спрямованого Державного бюджету України, так і "бюджету розвитку" також не сприяли швидкому та цілеспрямованому переходу до інноваційної моделі. Істотне збільшення цілої низки соціальних виплат, за умови утримання інфляції, дійсно, сприятиме розширенню споживання та розвитку внутрішнього ринку. Однак загальновідомо, що в умовах зростання доходів, перш за все, відбувається покращення структури споживання, а тільки пізніше збільшуються накопичення, які можуть створити умови для розвитку банківської системи та формування фондового ринку. Факт позитивного, оздоровчого впливу на економіку від збільшення споживання не має заперечень, проте рядовий споживач не потребує інноваційної продукції. Тобто на збільшення доходів зреагує ринок продовольчих та споживчих товарів (харчова промисловість, легка та деревообробна промисловість), які не є виразниками рівня інноваційності економіки. Крім того, саме ці галузі переживали найбільше піднесення і розвиток протягом останніх років. Без цілеспрямованого формування інноваційних орієнтирів в господарському комплексі та без їх державної підтримки очікувати дії мультиплікатора інвестиції, коли він досягне інноваційних галузей, можна досить довго.

Важливою складовою реалізації державної політики, спрямованої на інвестуванні, є використання механізму створення вільних економічних зон. Враховуючи необхідність інноваційного спрямування економіки України, це повинні бути технопарки інтелектуального типу. Отже, важливість проблеми забезпечення інноваційного розвитку, країни ЄС починають піднімати питання про необхідність координації зусиль окремих членів у рамках загальної інноваційної стратегії, державної інноваційної політики.

Основою майбутніх інноваційних розробок є сьогоднішній рівень підтримки державою сфери науки.

Діючи сьогодні в Україні система державного управлі-

ння не сприяє науковій розробці практично спрямованих і необхідних інноваційних рішень. Так, функції управління наукою здійснює Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, наукові й науково-прикладні дослідження проводять установи НАН України та галузеві науково-дослідні, проектні інститути, міністерства. Вся ця децентралізована надбудова інколи діє як адміністративно-контролююча система та впливає на корпоративну науку. Якщо подивитись на досвід розвинутих країн, то більшість з них використовують "кластерний" підхід для визначення стратегії інноваційного розвитку. Промислові кластери — це виробничі мережі взаємозалежних фірм, об'єднаних одна з одною у виробничий ланцюжок. Інколи вони являють собою альянси з університетами, дослідницькими установами, споживачами.

Отже, актуальним завданням має стати відновлення функцій державного управління: прогнозування, планування, організації, стимулювання, контролю. Стратегічною метою інноваційно-інвестиційної політики України повинно стати забезпечення позитивної економічної динаміки за рахунок використання комплексу "інвестиції-інновації", формування внутрішніх інноваційно-інвестиційних механізмів саморозвитку національної економіки. Виходячи із зазначеної мети, доречно обґрунтувати зміст завдань політики, які потребують першочергового та перспективного вирішення [5, с. 307—416].

До першочергових завдань слід віднести:

— створення сприятливого інвестиційного клімату та простих правил "гри";

— створення умов для нарощування внутрішніх інвестиційних ресурсів;

— заохочення припливу іноземних інвестицій;

— стимулювання розвитку науки і освіти.

Виконання цих завдань спричинить:

— створення нових робочих місць та підвищення технологічного рівня існуючих;

— удосконалення галузевої структури господарства в напрямку розвитку інноваційних виробництв;

— зміна структури зайнятості населення;

— забезпечення стійких темпів економічного зростання;

— перехід до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку.

Реалізація завдань державної інноваційно-інвестиційної політики на практиці залежить, перш за все, від чіткості та зрозумілості її принципів. Обґрунтуємо принципи ефективної інноваційно-інвестиційної політики держави:

1) принцип системності — передбачає розробку і забезпечення реалізації механізмів активізації одночасно інноваційної та інвестиційної діяльності;

2) принцип наступності — активізація інноваційної та інвестиційної діяльності повинна відбуватись з урахуванням перспектив розвитку галузевої структури економіки;

3) принцип ефективності — регламентує необхідність здійснення заходів державної підтримки підприємницьких структур лише за умови досягнення позитивного економічного ефекту;

4) принцип пріоритетності — передбачає ранжування інноваційних проектів за критерієм перспективності та прибутковості при включенні їх до програм державної фінансової підтримки;

5) принцип наукової обґрунтованості — формування інноваційно-інвестиційної системи є процесом довготривалим, а відтак, будь-які заходи, що реалізує держава, повинні бути науково обґрунтованими та прорахованими на перспективу;

6) принцип інтегрованості — передбачає визначення та виробництво тих інноваційних продуктів, з якими є ймо-

вірність освоєння якщо не ринків, то "ніш" збуту, де є мінімальна конкуренція і відносно високий потенціал вітчизняного інноваційно-інвестиційного комплексу.

У сьогоднішніх умовах інноваційно-інвестиційна політика держави повинна бути спрямована на поступове формування дієздатного інноваційно-інвестиційного комплексу, розширення його меж на все більше число галузей господарства України. Складність реалізації інноваційно-інвестиційної політики держави полягає в тому, що швидких та узгоджених змін потребують фактично усі механізми державного управління інноваційно-інвестиційним комплексом. Важливість формування та реалізації механізмів державної інноваційно-інвестиційної політики зумовлюється посиленням інтеграційних інтересів України. При цьому не слід забувати: інтеграція можлива та взаємовигідна тоді, коли країна, що інтегрує, відповідає критеріям та вимогам тієї системи, з якою посилюється взаємодія. Ці критерії стосуються найрізноманітніших аспектів функціонування господарства і, перш за все, інноваційно-інвестиційного комплексу. Наприклад, країни Європейського Союзу створили європейське інноваційне табло зі сформованими категоріями та індикаторами, які згруповані за наступними напрямками:

- людські ресурси (дипломовані фахівці з науково-технічною освітою; населення з освітою, вищою за середню; зайнятість у середньо- та високотехнологічному виробництві; зайнятість у високотехнологічному сервісі);

- створення нових знань (загальні бюджетні витрати на дослідження і розробки; витрати бізнесу на дослідження і розробки;

- патентні заявки;

- передавання і застосування знань (малі й середні інноваційні підприємства в промисловості, в сфері послуг; витрати на інновації у виробництві, витрати на інновації в сфері послуг);

- фінансування інновацій (частка інвестицій у високотехнологічний венчурний капітал; частка венчурного капіталу на ранніх стадіях у ВВП; продаж нових ринкових продуктів; витрати на інформаційно-комунікаційні технології).

Отже, в сучасних умовах відповідність національної економіки критеріям світо-господарської системи означає, в першу чергу, інноваційність на основі достатнього інвестиційного забезпечення, а не лише високий рівень доходів та життя населення, стабільні темпи економічного зростання.

Поглиблення міжнародної інтеграції України після вступу до СОТ та розширення ЄС, якісно новий етап євроінтеграції у процесі підготовки та реалізації нової посиленої Угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС актуалізує проблему конкурентоспроможності економіки як на національному, так і на регіональному рівні. Вичерпання потенціалу екстенсивного економічного розвитку, домінування рентоорієнтованої поведінки економічних агентів, їх граничної схильності до споживання в протигагу схильності до заощаджень та інвестування в реальний сектор, нерозвиненість інституцій та структурні деформації в економіці зумовлюють втрату позицій нашої країни в світових рейтингах конкурентоспроможності. Звідки виникає необхідність виявлення головних переваг та загроз конкурентоспроможності регіонів, особливо промислових областей України, обґрунтування пріоритетів та засобів: реалізації моделі структурно-інноваційного розвитку; покращення еколого-техногенної ситуації в регіонах на основі інновацій; реструктуризації "старо-промислових" галузей з урахуванням досвіду країн ЦСЄ; удосконалення міжбюджетних відносин; посилення ролі і відповідальності регіональних органів державного управління в розв'язанні цих завдань.

Європейська інтеграція надає нові можливості для України та її регіонів. Разом з тим, інтеграція України у євро-

пейський економічний простір може завдати суттєвих негативних соціально-економічних наслідків для тих регіонів, які не виробили власної стратегії конкурентоспроможності та не забезпечили формування відповідної суспільної ідеології конкурентоспроможності. Особливо вагомим є це завдання в умовах загострення глобальної конкуренції, навіязування інтеграційних правил поведінки, застосування загальних для всіх суб'єктів конкурентної боротьби принципів, правил і норм.

Сучасна економіка є надзвичайно динамічною й багатогранною системою відносин, в якій важливе місце посідають ринки середньо- та довгострокових фінансових ресурсів, а також ринки засобів виробництва (будівель, споруд, машин, обладнання, транспортних засобів тощо). У регіонах України відбуваються інтенсивні ринковоорієнтовані трансформаційні процеси, і питання розвитку ринку капіталів, технічного переоснащення економіки з метою підвищення безпеки та конкурентоспроможності економіки, зростання продуктивності праці, структурна політика тощо повинні стати ключовими у стратегічних документах розвитку регіонів країни.

ВИСНОВКИ

Відтак, можна зробити висновки, що вибір пріоритетів інноваційного розвитку в державному управлінні економікою України залежить від стану міжнародної конкурентоспроможності економіки, від здатності витримувати поточну конкуренцію на ринках товарів і послуг (за допомогою переваг у витратах виробництва, забезпеченості природними ресурсами, якості продукції); від адаптації до постійно змінних зовнішніх умов, стійкості і здатності до саморозвитку; від конкурентоспроможності її сукупного потенціалу (загальноекономічного, експортного, науково-технічного).

Подальші дослідження у виборі пріоритетів інноваційного розвитку економіки країни потрібно зосередити на: прогнозуванні зростання конкурентоспроможності; вивченні кількісного впливу основних факторів на посилення конкурентних позицій товаровиробників; формах і способах допомоги та сприяння державних органів управління утвердженню вітчизняних суб'єктів господарювання як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку.

Література:

1. Бажал Ю.М. Економічна теорія технологічних змін: навч. посібник / Міжнародний фонд Відродження. — К.: Заповіт, 1996. — 240 с.
 2. Воротін В.Є. Державне управління регіональним розвитком України: монографія / За заг. ред. В.Є. Воротіна, Я.А. Жаліла. — К.: НІСД, 2010. — 288 с.
 3. Жаліло Я.О. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави. — К.: НІСД, 2009. — 260 с.
 4. Мартиненко В.Ф. Державне управління інвестиційним процесом в Україні. — К.: НАДУ, 2005. — 293 с.
 5. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: в 3 т. / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця, акад. НАН України В.П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б.В. Кваснюка. Т.3. Конкурентоспроможність української економіки. — К.: Фенікс, 2007. — 556 с.
 6. Федоренко В.Г. Інвестиційний менеджмент. — К.: МАУП, 1999. — 182 с.
 7. Федоренко В.Г. Інвестознавство. — К.: МАУП, 2002. — 408 с.
 8. Федоренко В.Г. Інвестування. — К.: Алерта, 2009. — 448 с.
 9. Шніцер М. Порівняння економічних систем: пер. з англ. — К.: Основи, 1997. — 519 с.
- Стаття надійшла до редакції 07.04.2011 р.*